

KNUT HAMSUN

4. 8. 1859 - 19. 2. 1952

Významný norský prozaik, dramatik a básník Knut Hamsun, vlastním jménem Knud Pedersen, se narodil v rodině chudého krejčího na usedlosti Garmotraedet u Lomu v Gudbrandsdalenu 4. srpna 1859. Svůj pseudonym si zvolil podle malé rodinné usedlosti Hamsund. Jeho otec Peder Pedersen a matka Thorø se vzali v roce 1852. Narodilo se jim pět synů a dvě dcery. Knut byl čtvrté dítě v pořadí.

Roku 1862 se celá rodina přestěhovala za lepším živobytím na sever do nehostinného Nordlandu. Zde již delší dobu pobýval strýc z matčiny strany, starý mládenec Hans Olsen. Celá rodina na něm byla zcela závislá. Patřila mu také usedlost Hamsund, na níž hospodařil Knutův otec. Strýc bydlel na hamarøyské faře, choval domácí zvířata, ale hlavní zdroj obživy měl ze svého poštmistrovského úřadu a z obchodu s látkami. Trpěl dnou, a tak se musel Knut od svých desíti do čtrnácti let starat nejen o všechnu práci, ale i o něj. Nakonec uprosil svého bohatého kmotra, obchodníka Torstena Hestehagena z Lomu, aby ho přijal do učení. Kmotr s ním nebyl příliš spokojen, a proto se Knut po roce vrátil zpět na sever. Obchodnického pultu se však nevzdal a našel si nové místo u obchodníka Walsøa na ostrově Tranøy. Ten však zkrachoval a Knut se od svých patnácti do sedmnácti let toulal se svým starším kamarádem po celém severu jako podomní obchodník. Později pracoval také jako ševcovský učedník a pomocný učitel.

Hamsunovi byl nedobrovolný pobyt u strýce Olsena prospěšný tím, že se u něho naučil dobře číst, počítat a neobyčejně hezky psát. Spisovatelské ambice měl Knut od útlého mládí. Proslavil se jako prozaik, především jako romanopisec. Méně významné místo zaujímá v jeho tvorbě poezie, ačkoli řada jeho básní má v norské literatuře své pevné místo. Nejméně zdařilou částí Hamsunova díla jsou divadelní hry, které se dnes již prakticky nehrají. Mezi literární prvotiny patří povídka *Tajuplný*, jež vyšla v roce 1877. Hlavním hrdinou je venkovský chlapec Rolf, který se zamiluje do dcery bohatého sedláka, u něhož pracuje jako čeledín. Vše končí happy endem.

Jako devatenáctiletý vydal Knut Hamsun, pod pseudonymem K. P. Hamsund, u

nakladatele A. F. Knudsena v Bodø svou první větší práci, novelu o 124 stranách s názvem *Bjørger*. Výrazně jsou zde uplatněny jeho vlastní prožitky, zkušenosti a touhy. Hlavní hrdina Bjørger vyrůstá sám, stane se obchodním příručím a chce být spisovatelem. Zamiluje se do šéfovy dcery Laury, ale jejich láska již není tak naivní jako Rolfova v povídce *Tajuplný*. Je to láska plná protivenství, porážek a bolestí. Když už se zdá, že milenci všechny tyto překážky překonají, Laura v náručí svého milovaného Bjørgera umírá.

V letech 1879-1880 žil Hamsun v Kristianii, kde sháněl obživu. Odtud odjel do Totenu, tam přijal práci na stavbě silnice a později se stal kontrolorem odvozu materiálu z místní pískovny. Roku 1882 pak odplul s novou vystěhovaleckou vlnou do Ameriky. I v Americe zkoušel různé práce. Pracoval na farmách, byl dočasným správcem dřevařského obchodu, sekretářem básníka Kristofera Jansona v Minneapolisu apod. V roce 1884 se Hamsun zklamán a nemocen vrátil do Norska, aby se zde znovu pokusil o spisovatelskou kariéru. Usadil se ve Valdres a prožíval poměrně klidná léta. Průběžně pracoval na své knize a přispíval do novin a časopisů. V té době se také „zrodilo“ jeho nové umělecké i občanské jméno, tak jak je známe dnes. V březnu 1885 vyšel Hamsunův článek o Marku Twainovi, v němž sazeč omylem nevysadil koncové „d“. Knut tento omyl přijal na doživotí a nadále se podepisoval Knut Hamsun.

Roku 1886 vyšly v časopise Dagbladet povídky *Na turné* a o několik měsíců později *Hřích*. Literární kritika však tyto Hamsunovy literární pokusy přešla mlčením, což v něm vzbudilo velké zklamání. V srpnu 1886 odjel na palubě vystěhovaleckého parníku Geiser za oceán. Dojmy z cesty vylíčil ve skvělé reportáži, opět v Dagbladetu, pod názvem *Přes moře*. Znovu se protloukal Amerikou, jak se dalo. Pracoval jako průvodčí na chicagských tramvajích, živil se přednáškami a články, ale zejména sezónní prací na farmách. Po dvou letech se vrátil do Evropy, tentokrát do Kodaně. Začal psát svůj román *Hlad*, který znamenal jeho literární vzestup. Anonymní úryvky z románu byly publikovány časopisecky již roku 1888. V úplném knižním vydání vyšel román anonymně v Kodani roku 1890. Dílo vzbudilo senzaci a uznání. Bylo považováno za revoluční a převratné. Zčásti autobiografický text líčí těžkou situaci začínajícího spisovatele, který se snaží prosadit v norském hlavním městě a trpí chudobou a nedostatkem jídla. Nejedná se pouze o hlad fyzický. Metaforicky jde i o prázdnotu, a to

především o prázdnotu obecně existenciální, ale také o nedostatek uměleckého sebeuplatnění či o touhu po erotickém naplnění. Text zobrazuje lidskou identitu na pokraji rozpadu a zoufalou snahu zachovat si integritu osobnosti za podmínek, které tomu vůbec nepřejí. Mnozí toto dílo považují za první modernistický román ve Skandinávii, ne-li v Evropě. Sám Hamsun o něm napsal: „*Nejsou v něm žádné spisovatelské objevy, žádná svatba, bály, vycházky do přírody, není to, jak řečeno, žádný román. Je to jen pokus vylíčit zvláštní, podivný život smyslů, tajemství nervů ve vyhladovělém těle. Hraji zde úmyslně jen na jedné struně, avšak se snahou vyloudit z ní tisíce tónů.*“

V roce 1892 vyšel Hamsunův druhý román *Mystérie*. Hlavní hrdina Johan Nilsen Nagel je nevypočitatelný, pudový a přecitlivělý. Ztělesňuje člověka jako nevysvětlitelnou psychologickou záhadu. Vtrhne do přímořského městečka, zaobírá se tajemnými činnostmi a chová se zcela nepředvídatelně. Spisovatel jako by sám netušil, kdy se mu hrdina vymkne z rukou, aby provedl nějaký nečekaný, nepředpokládaný kousek. Nagel je skutečným tajemstvím – mystériem. Je utajeným vyjádřením autorova pohrdání sebou samým. Jeho ústy Hamsun účtuje, ne vždy zcela nezaujatě, s literární tvorbou Henrika Ibsena a s tehdejší tendenční realistickou literaturou. Hlavní hrdina poukazuje na to, že nejen jeho psýcha, ale lidská psýcha všeobecně je nepochopitelné tajemství. Obyvatelé městečka si tuto pravdu nechtějí připustit, neboť život podle měšťáckých konvencí je pohodlnější a méně problematický. Román byl v roce svého vydání naprosto ojedinělým literárním experimentem, který v soudobém čtenáři vyvolával zmatek svou složitostí. Z toho důvodu byl přijat vesměs negativně. Jako jedno z ústředních děl norského modernismu začal být tento román doceňován teprve v několika posledních desetiletích.

Roku 1893 vznikly romány *Redaktor Lynge* a *Nová země*. Oba jsou opakem *Mystérií*. Jsou jasné, srozumitelné a u norských čtenářů měly, navzdory chladné kritice, velký úspěch.

Velice příznivě byl ve své době čtenářskou veřejností přijat román *Pan* (1894), kterým si Knut Hamsun napravil pověst samolibého literárního provokatéra a díky němuž si vydobyl pozici uznávaného autora. Román je psán v lehkém, lyrickém duchu. Podobá se básni v próze, v níž hlavní roli hraje příroda a láska. Příběh lásky mezi

poručíkem Glahnem, snažícím se v severním Norsku žít v souladu s přírodou, a Edvardou, dcerou místního obchodníka, je pro Hamsuna typický v tom, že vztah obou postav nedojde naplnění. Glahn i Edvarda jsou velkými individualisty a ani jeden není ochoten slevit ze své vlastní představy o lásce. Je zřejmé, že Glahn ve svém zoufalství klame sám sebe – jednak tím, že sám před sebou zastírá svůj pocit viny na ztroskotání vztahu, a jednak tím, že svůj osamělý život v přírodě silně romantizuje, aby přesvědčil sám sebe, že ho šťastným činila příroda, nikoliv milovaná Edvarda. Glahn nakonec odjíždí do Indie, kde při lovu za tragických okolností umírá.

Celou zimu a jaro 1894-1895 Knut Hamsun pilně pracoval a na naléhání přátel se pokusil o úspěch v novém žánru. Jeho první dramatická práce *U bran království* vyšla v roce 1895 a s *Hrou života* (1896) a *Večerními červánky* (1898) tvoří trilogii, kterou spojuje společný hrdina a společný motiv. Hlavní postavou je filozof Ivar Karenø. Jeho filozofie však není tak důležitá jako jeho etický vztah k životu a pravdě. Hamsun zde řeší problém zrání a stárnutí.

V prvním díle je Ivaru Karenøvi dvacet devět let, je opozičníkem a jeho zanícení pro ideály zničí lásku jeho ženy Eliny. Ve druhé hře hrdina o deset let zestárl, zůstává sice ještě věrný svým názorům, ale ty se již stávají čímsi druhořadým, vedlejším, něčím, co přichází až za láskou k hrdince tohoto dílu, k Terezitě. V posledním dílu trilogie je Karenø padesátníkem a stává se obětí vlastní životní filozofie. Na poraženém Karenøvi, který postupně ustupuje od toho, co hlásal, si Hamsun hojí svůj odpor a nenávisť ke stáří a bezmocnosti. Tento nepřátelský vztah ke starým a nemocným lidem vznikl už v jeho dětských letech, během pobytu u nemocného, zlého strýce Olsena. Všechny tři díly se dočkaly scénického provedení na předních norských divadelních scénách. Jako dramatik se však Knut Hamsun neprosadil.

V roce 1895 se vrátil z Paříže do Norska. Bydlel v Kristianii a Gudbrandsdal. V květnu 1896 se oženil s Bergljot Bechovou, které bylo tehdy dvacet pět let. Roku 1902 se narodila dceruška Victorie.

V létě 1898 odjeli manželé Hamsunovi do Valdres, kde Knut Hamsun pracoval na novém románu *Victorie*. Příběh o Janovi z mlýna a Victorii ze zámku vypráví o lásce, která není nikdy naplněna. Milenci nemohou být svoji kvůli rozdílnému sociálnímu původu. Je to román o opojné, věčné a neuchopitelné chvílce štěstí v náručí

druhého, nedosažitelného člověka.

Ve svých devětatřiceti letech získal Hamsun státní stipendium a odjel s manželkou do Finska, kde pobýli téměř rok. Potom odcestovali do Moskvy, odtud na Kavkaz a přes Persii a Turecko se vrátili v roce 1899 domů. Zážitky z cest vylíčil Knut Hamsun v pozoruhodné knize reportáží *V pohádkové zemi* (1903). Roku 1900 se vrátil po dvaceti letech opět na sever, do Nordlandu, aby se ještě shledal se svými rodiči.

Rok 1903 zastihl Hamsuna v dánském Hornbaeku a na ostrůvku Samsø, kam odjel, když dostal znovu stipendium pro tvůrčí práci. V tomto roce vydal sbírku povídek *Mláží* a romantickou pohádkovou hru *Královna Tamara*. Zkoušel štěstí v různých literárních žánrech, napsal několik divadelních her, vydal cestopis, sbírku melodických básní *Divoký sbor* (1904) a sbírky povídek *Houština* (1903) a *Bouřlivý život* (1905). V roce 1904 vyšel krátký román *Blouznivci* a básnická sbírka *Divoký sbor*, která přináší Hamsunovu náladovou lyriku z posledních deseti let.

Když se roku 1905 Knut Hamsun vrátil z Dánska, bylo zřejmé, že prožívá hlubokou uměleckou i lidskou krizi. Rozčarování z manželství způsobilo, že se toulal po kavárnách a hostincích. Stále však uvažoval o záchraně svého manželství a v Drøbaku se pustil do stavby vily, která měla upevnit manželské pouto. Dlouho v ní však nepobyl. V roce 1906 se manželé po vzájemné dohodě rozešli a dům byl prodán. Hamsun žil opět po hotelech a penziónech. Po návratu z Dánska vydal sbírku realistických povídek *Bojovný život*, v níž vzpomíná na svá mladá léta, na pobyt v Americe a na cestu Orientem.

Roku 1906 vznikl román *Podzimní hvězdy*, na který navazují další dva romány *Tlumeně hude poutník* (1909) a *Poslední radost* (1912). Hlavní postava a vypravěč, nesoucí Hamsunovo rodné jméno Knud Pedersen, v nich putuje Norskem, živí se příležitostnou prací a snaží se v bezprostředním kontaktu s přírodou a venkovem najít lék na rozháranost své městské duše. Další románová díla *Benoni* (1908) a *Rosa* (1908) prostřednictvím lásky zobrazují společnost na norském severu. Hlavní postavou je chudý venkovský synek Benoni, který díky své vytrvalé snaze získá peníze a farářovu dceru Rosu. Jeho zbohatlické manýry působí v prostředí zapadlého venkova velmi úsměvně. Nálada obou románů je lehce humorná a ironická.

Na jaře roku 1908 se opuštěný samotář Knut Hamsun znovu zamiloval - do

herečky Marie Andersenové. V roce 1909 se vzali a žili spolu dlouhá léta. Z manželství se narodily čtyři děti, dva synové a dvě dcery. Poté, co se Hamsun roku 1911 přestěhoval do Nordlandu, do míst svého dětství, začal psát romány, které se zabývaly kontrastem mezi městským a vesnickým životem. Dokazuje to román *Děti doby* (1913), na který navazuje *Osada Segelfoss I-II* (1915). Jedná se o epické romány, psané bez zaujetí, radostné, kritické a ironické.

Nejvýznamnějším Hamsunovým dílem je *Matka země* (1917). Za tento román získal v roce 1920 Nobelovu cenu. Dílo vzniklo ze skutečné lásky k zemi rodičů, z úcty k práci a otci. Hlavním hrdinou je pracovitý dělník Isak, který společně se svou ženou Inger vytváří na Sellanraa nový lidský domov, nová pole, louky – zkrátka nový život. Jako zlý příznak světové války se na Sellanraa objeví představitelka zkaženého lidského společenství Oline, aby narušila jejich klid. Osud Inger končí tragicky, když zabije své dítě. Román má zřetelné rysy utopie, vyjadřuje touhu po návratu k přírodě.

V následujících letech žil Hamsun na Nørholmu. Uklidnil se a jeho vztah k lidem se stal důvěrnějším a přátelštějším. Svědčí o tom jeho poslední rozsáhlé dílo, šestidílná trilogie, *Tuláci* (1927) a na něj dějově navazující *August* (1930) a *Život jde dál* (1933). Dějové pozadí této trilogie vytváří modernizace severního Norska a vystěhovalectví z této oblasti. Romány naznačují, že štěstí naleznou pouze ti, kteří se nevzdálí rodné hroudě. Poslední román Knuta Hamsuna *Kruh je uzavřen* vyšel v roce 1936.

V roce 1949 Hamsun všechny znovu překvapil, když vydal autobiografickou črtu o svých posledních letech *Po zarostlých stezkách*. Dějový rámec vytvářejí dvě události – Hamsunovo zatčení v roce 1945 a konečný rozsudek Nejvyššího soudu v roce 1948. Próza jiskří vtípem, ironií a sebeironií. Žánrově je těžko popsatelná – jde o směsici deníku, memoárů, esejistiky i ryze umělecké, lyrické prózy.

V 30. letech byl Hamsun považován za největšího žijícího spisovatele. Během druhé světové války však úctu mnoha čtenářů po celém světě ztratil, neboť v té době otevřeně podporoval – především v novinových článcích – fašistické Německo. Tato skutečnost byla v okupovaném Norsku pocíťována jako národní katastrofa a dodnes se jeví jako největší trauma moderní norské kultury. Příčinou autorovy podpory Německa byla zejména jeho neinformovanost o faktech a dlouholetá averze vůči Velké Británii a

USA, kde jako autor Hamsun nikdy neuspěl. Tyto země pro něho ztělesňovaly aroganci a kulturní barbarství, na rozdíl od Německa, kde se naopak mimo Norsko těšil největší oblibě a kde se mu také otevřela cesta ke světové slávě. Hamsunův postoj k Anglii vystihuje jeho projev na Kongresu nacistických novinářů v Mnichově v červnu 1943: „*Jsem hluboce a niterně protianglický, protibritský, a nevím, že bych byl kdy jiný. Neuvádím to jako zásluhu, je to mé stanovisko.*“ Postavit před soud starce téměř devadesátiletého, člověka, který svým dílem proslavil Norsko a zasloužil se o svou vlast, by bylo neúnosné, a proto byl Hamsun poslán na psychiatrickou kliniku v Oslo. Lékaři konstatovali, že má trvale oslabené duševní schopnosti, a došlo k zproštění obžaloby ve věci trestní. Při civilním soudu o náhradu škody byl Knut Hamsun okresním soudem v Grimstadu odsouzen k náhradě ve výši 425 000 korun. Odvolal se prokurátor i obhájce. Nejvyšší soud po dlouhých průtazích rozsudek v podstatě potvrdil, i když částku snížil o sto tisíc – ale spolu s částkou 150 000 korun, k jejímuž zaplacení byla odsouzena manželka Marie, činila celková částka stále ještě půl miliónu korun. S pomocí Hamsunova nakladatelství a bankovních půjček se podařilo zachránit Hamsunovo rodinné sídlo, panství v Nørholm v jižním Norsku, kde pak Hamsun 19. 2. 1952 zemřel.

Knut Hamsun si získal celosvětový věhlas zejména jako mistrný psycholog, jedinečný stylista, novátor ve vypravěčské technice a autor, který zahájil modernismus ve skandinávské próze. Přes všechny jeho politické omyly žije jeho dílo dál. Snad nejlépe vystihují situaci slova norského národního hrdiny, básníka Nordahla Griega. Ten o Hamsunově díle řekl v roce 1936 téměř prorocky: „...*to nejlepší z jeho díla zůstalo neposkvřeno.*“